

1941 г. / пер. с итал. И.Б. Левина. – М., 1990.

3. Гриченко И.Т., Головин Н.М. Подвиг. Документальные очерки о Героях Советского Союза. – Харьков, 1977.

4 Дудко А.Ф., Любич Л.Г. Право на бессмертие. – К., 1988.

5. Загиблі на чужині: Книга Пам'яті України про громадян, які загинули у воєнних конфліктах за рубежом. – К., 2003.

6. Історія міст і сіл УРСР. Сумська область. – К., 1973.

7. Из истории международной пролетарской солидарности. Документы и материалы. Сборник V. Международная солидарность трудящихся в борьбе с фашизмом против развязывания Второй мировой войны (1933-1937). – М., 1961.

8. История Великой Отечественной войны Советского Союза (1941-1945) в 6-ти т. – М., 1960-1965. – Т. 1.

9. История Второй мировой войны 1939-1945. Том второй. Накануне войны. – М., 1974.

10. Мещеряков М.Т. Судьба интербригад в Испании // Новая и новейшая история – 1993 – № 5.

11. Москальов І.Б. Батько полку // Радянський прапор – 1974 – № 32 (8080).

12. Новітня історія. 1917-1939: Підручник для 10 класу середньої школи. – К., 1991.

13. Піонерія України. 1917-1941 рр. / Уп. І.С. Вавілов. – К., 1979.

14. Родимцев А. И. Гвардейцы стояли насмерть. – М., 1969.

15. Родимцев А. И. Твои, Отечество сыны. – К.: Политиздат Украины, 1974.

16. Розанов Г.Л., Юрьев М.Ф., Яковлев Н.Н. Новейшая история. Пособие для учителей. – М., 1961.

17. Хосе Гарсия. Интернациональные бригады в Испании (1936-1938 гг.) // Вопросы истории. – 1956. – № 7.

18. Щербак А.Д. Крыльгтым доверьте небо! (О дважды Герое Советского Союза С. И. Грицевце). – М., 1976.

Акичев Ш.М. Из истории участия конотопчан в гражданской войне в Испании

В статье исследуется участие конотопчан в гражданской войне 1936-1939 в Испании, рассказывается о встрече в Конотопе испанских детей в августе 1938.

Akichev Sh.M. From the history of parting the inhabitants of Konotop at the Civil War in Spain 1936-1939

The parting inhabitants of Konotop at Spanish Civil War 1936-1939 is investigated in the article. Meeting of Spanish children in Konotop August 1938.

ГЕРОЇ НЕ ВМИРАЮТЬ

У статті, присвяченій 65-річчю перемоги у Великій Вітчизняній війні (1941-1945), подається інформація про глухівчанина, Героя Радянського Союзу Аркадія Львовича Каплунова.

Історичний розвиток будь-якої держави неминуче проходить на тлі визвольних рухів та війн. Величезною трагедією українського народу в ХХ ст. стала Велика Вітчизняна війна 1941-1945 рр. Перемога над фашизмом завершилася Нюрнберзьким процесом, який засудив людину невідомої національності ідеологію Німеччини. На боротьбу з ворогом об'єдналися воїни багатьох національностей. До лав Червоної Армії стало і 500 тисяч євреїв. Біля половини з них загинуло смертю хоробрих [1, 139]. Шість мільйонів мирних жителів загинуло під час Холокосту, з них 1,7 млн. чоловік – в Україні [2].

За мужність і героїзм, виявлені під час Великої Вітчизняної війни, 174 воїнам, підпільникам і партизанам – представникам єврейської національності – було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. За кількістю таких нагород попереду були росіяни, українці та білоруси, хоча в той час як по кількості населення євреї посідали 11 місце [3, 237]. В.Б. Волинову, Д.А. Драгунському, Р.Я. Малиновському, Я.В. Смушкевичу, І.Д. Черняхівському, М.Є. Катуюку це звання було присвоєно двічі [1, 140; 4; 5]. Сім Героїв Радянського Союзу були вихідцями з Сумщини: А.Л. Каплунов, Г.О. Рогачевський (м. Глухів), Н.Т. Волкова, Ю.Г. Цитовський (м. Конотоп), Т.Й. Маркус, К.С. Давиденко К.Б. Янпольський (м. Ромни), Г.А. Виноградов (м. Кролевець) [5, 119, 125, 260-261, 356, 452, 580; 6, 58-59, 63-65, 117-118, 232-233, 279-280; 7, 229, 551]. Про одного з них, глухівчанина Аркадія Львовича Каплунова, і піде мова у статті.

Народився Аркадій 21 січня 1912 р. у Глухові в бідній єврейській родині. Батько, Лев Нохимович, працював механіком по ремонту швейних машинок у товаристві «Зінгер». Родина мала ще двох дітей – доньку (1909 р. н.) і сина (1915 р. н.). Як свідчать архівні документи, після єврейського погрому під час встановлення радянської влади у Глухові в 1918 р. родина переїхала до Сум. Батько до 1934 р. працював на шкірзаводі та текстильній фабриці, мати була домогосподаркою.

У 1923 р. Аркадій закінчив 4 класи трудової школи, а 1925 р. вступив до лав комсомольців. Його трудова діяльність розпочалася у дванадцятирічному віці з учня сумської майстерні Шермана. У 15 років він уже працював майстром заготівельного цеху. Упродовж 1931-1932 рр. двадцятирічний юнак очолював комітет комсомолу, вступив до лав ВКП(б),

а через рік став заступником редактора газети «Плуг і молот», згодом – секретарем комітету комсомолу заводу ім. М. Фрунзе.

Важливим і відповідальним був для А.Л. Каплунова 1934 р., коли він одружився з сумчанкою Надією Богдановою і в подружжя народилася донька Неля. Цього ж року він став курсантом полкової школи 4-го танкового полку у м. Харкові і назавжди пов'язав свою долю з армією.

У 1936 р. А. Каплунову було присвоєно військове звання політрука. Упродовж 1937-1938 рр. він працював інструктором і помічником начальника політвідділу по комсомолу 23-ї танкової бригади КВО. У званні старшого політрука 1939 року Аркадій Львович брав участь у звільненні Західної України та Західної Білорусії, у 1939-1940 рр. – у радянсько-фінській війні. Завдяки мужності та героїзму комісара окремого 38-го танкового батальйону бойовий підрозділ одержав перемогу в бою на Фінському та Выборгському напрямках, за що у 1940 р. А. Каплунов одним із перших був нагороджений орденом Червоної Зірки [8]. У пам'яті глухівчан-старожилів В. Пінеса, Л. Дулькіна він залишився струнким чорнявим молодим чоловіком, за яким по довоєнним вулицям міста бігала ціла юрба хлопців, щоб подивитись на бойовий орден [9].

Величезний військовий талант та неординарні організаційні здібності, вміння керувати особистим складом у критичних бойових операціях, сміливість і відвага проявились у майбутнього Героя Радянського Союзу в роки Великої Вітчизняної війни. В той час, коли на початку війни Червона Армія відступала, 86-ий танковий полк під керівництвом військового комісара Аркадія Каплунова 24 червня 1941 р. зробив неймовірне: знищив 70 ворожих танків, два батальйони піхоти й призупинив наступ ворога. Через два дні, 26 червня, під містом Дубно, де склалася загроза оточення наших військ, цей бойовий підрозділ відкинув ворога на 15 км. Комісар танкового полку особисто брав участь і керував боями під Ровно, Гущею, а у вересні 1941 р. нищив фашистів на вулицях Полтави, здійснював танкові атаки ще у 5 районах.

За особистий героїзм, бойові подвиги, мужність та уміле керування танковими батальйонами старший політрук А.Л. Каплунов у грудні 1941 р. був нагороджений орденом Червоного Прапора [10]. Тоді ж його призначили заступником командира 54-ої гвардійської танкової бригади. З документів, які зберіг глухівчанин В.М. Ронін, нещодавно стало відомо, що у 1941 р. А.Л. Каплунову було позачергово присвоєно звання старшого батальйонного комісара.

Геройськи воював наш земляк і на Курській дузі. Після боїв на Орловському напрямку 14 лютого

1943 р. на його грудях засяяв третій бойовий орден – орден Червоного Прапора [11], а 18 жовтня 1943 р. йому було присвоєно звання гвардії полковника. Високий авторитет Аркадія Львовича визнавали і бійці, і командири. Навіть в офіційних документах бойовий підрозділ, яким керував наш земляк, називали «полком Каплунова».

«...Хто загинув за Дніпро, буде жити у віках», – співається у відомій пісні. 19 вересня 1943 р. у битву за Дніпро вступила 3-я гвардійська танкова армія сумчанина генерал-лейтенанта П.С. Рибалка. Біля переправи, якою керував А.Л. Каплунов, він на фанерному щиті написав: «Шаг за шагом отбивай родную землю Правобережья. Вперед за родную Украину!» [12, 46]. Танкова бригада, очолювана глухівчанином, однією з перших форсувала Дніпро, вийшовши на його правий берег.

22 жовтня 1943 р. при наступі у районі Ходорова біля с. Канада танк Аркадія Каплунова потрапив під бомбардування фашистської авіації і загорівся. 31-річний гвардії полковник загинув. Бійці зайняли бойовий рубіж і пішли вперед. 25 жовтня 1943 р. командуючий армією П.С. Рибалко особисто підписав «Наградной лист» на присвоєння А.Л. Каплунову звання Героя Радянського Союзу посмертно [13]. Він похований у Переяславі-Хмельницькому. Тут йому встановлено пам'ятник, одна з вулиць названа його ім'ям.

В експозиціях кількох глухівських музеїв можна побачити документи і фотографії, пов'язані з бойовими подвигами земляка. Його прізвищем відкривається «Алея Слави Героїв Глухівщини». За ініціативою автора статті при підтримці єврейської громади міста вул. Паризької Комуні була перейменована на вул. ім. Героя Радянського Союзу А.Л. Каплунова [14].

Багато років поспіль дружина Аркадія Львовича разом з родиною двічі на рік (9 травня та 22 жовтня – день загибелі) відвідувала могилу чоловіка. У листопаді 2008 р. автору статті вдалося розшукати його доньку – Нелю Аркадіївну, яка мешкає у Києві. У її сімейному архіві зберігаються фотокартки та документи про присвоєння батьку звання Героя Радянського Союзу. Згадуючи перші поїздки в Переяслав-Хмельницький ще у дев'ятирічному віці, вона важко зітхнула і, витираючи очі, сказала: «Все життя ми з матір'ю берегли пам'ять про батька і доки було здоров'я, їздили до його могили. Родина сина з гордістю і шаном ставиться до діда».

У рік 65-річчя Великої Перемоги ми віддаємо шану і схилиємо голови і перед тими, хто загинув у боях, і перед тими, хто залишився живим, виборовши перемогу над фашизмом. Ми не повинні забувати Освенцим, Бухенвальд, Майданек, Бабин Яр, Дробицький Яр, Борок і повинні робити все, щоб більше не повторилися Стара Гута, хутір Барський, Хатинь...

Посилання

1. Часницький М.М. Глухов. Евреи. Память жива. – К., 2009.
2. Архів музею історії євреїв Глухівщини. І.М.Левітас. Лист Президенту України від 05.12.2007.
3. Часницький М.М. З історії євреїв Путивльщини та Буринщини // Путивльський краєзнавчий збірник. Вип. 5 – Суми, 2009.
4. З історії Великої Вітчизняної війни. Євреї – Герої Радянського Союзу // Лебн. – 2009. – № 6.
5. 13. Левитас И.М. Еврейская Военная Энциклопедия. – К., 2007.
6. 12. Гриченко І.Т., Головін М.М. Подвиг. – Харків, 1971.
7. Российская Еврейская Энциклопедия. Том 1. – М., 1994.
8. Архів музею історії євреїв Глухівщини Лист від 23.03.1940. про нагородження А.Л. Каплунова орденом «Червона Зірка».
9. Часницький М.М. За Аркадием Каплуновым бежали мальчишки, чтобы разглядеть на его груди боевой орден // Неделя. – 2004.
10. Архів музею історії євреїв Глухівщини. Лист від 24.11.1941. про нагородження А.Л. Каплунова орденом Червоного Прапора.
11. Архів музею історії євреїв Глухівщини. Указ Президії Верховної Ради СРСР від 14.02.1943. про нагородження А.Л. Каплунова другим орденом Червоного Прапора.
12. Березовский А.А. На земле Кобзаря (О героях 10-го танкового корпуса) // Герои – освободители Черкащины. – Днепропетровск, 1980.
13. Архів музею історії євреїв Глухівщини. Лист від 25.10.1943. про присвоєння А.Л. Каплунову звання Героя Радянського Союзу (посмертно).
14. Архів музею історії євреїв Глухівщини. Рішення Глухівської міської ради від 29.01.2009. № 34, від 30.04.2009. № 469 про перейменування вулиці Паризької Комуні на вулицю ім. Героя Радянського Союзу А.Л. Каплунова.

Часницький М.М. Герои не умирают

В статье, посвященной 65-летию победы в Великой Отечественной войне (1941-1945), даётся информация о глуховчанине, Герое Советского Союза Аркадии Львовиче Каплунове.

Chasnits'kyi M.M. Heroes don't die

The article dedicated to the 65-year anniversary of the Victory in the Great Patriotic War (1941-1945) provides information about hlukhivite, Hero of the Soviet Union Arkadiy Lvovich Kaplunov.

Э.И. Сеитова

ПРОЦЕСС СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ МИГРАЦИИ В КРЫМ НА ПРОТЯЖЕНИИ 1944-1953 ГОДОВ

В статье освещаются миграционные процессы в Крым на протяжении 1944-1953 годов. Процесс миграции является чрезвычайно важным для всех сфер жизнедеятельности общества. Автор сконцентрировал свое внимание на переселенческом процессе в Крым, который проходил с 1944 года. В это время, когда Крым понес значительные человеческие потери, советская власть решила переселить на полуостров «добросовестных и трудолюбивых колхозников» из разных регионов СССР.

Миграция населения – важный социально-экономический процесс, который оказывает значимое влияние на демографическую ситуацию, рынок труда, качественные параметры населения. Это не просто механическое передвижение людей, а сложный общественный процесс, затрагивающий многие стороны общественно-экономической жизни. Миграции различают внешние (межконтинентальные и межгосударственные) и внутренние (внутригосударственные): межрайонные и переселения населения из сельской местности в города. Известно, что советское правительство использовало рычаги именно внутренней миграции. Предполагалось, что государственное планирование народного хозяйства должно было создавать предпосылки для организованного потока мигрантов внутри страны, лишая миграцию населения черт стихийности. Этот процесс регулировался рядом либо прямых, либо косвенных экономических и социальных рычагов, которые были призваны непосредственно отвечать потребностям народного хозяйства в рациональном размещении населения. В социалистических странах происходило усиленное развитие малоосвоенных районов, и в эти районы в первую очередь направлялись миграционные потоки. В СССР размах внутренней миграции населения первоначально был связан с индустриализацией и урбанизацией страны. В 1926-1939 годах поток населения устремился на Урал, в Сибирь, Казахстан, Среднюю Азию, Дальний Восток. В годы Великой Отечественной войны в 1941-1945 годах в связи с эвакуацией в восточные районы с оккупированных областей и прифронтовой полосы, произошли резкие изменения в соотношениях размещения населения. В послевоенный период продолжались миграции населения в новые промышленные районы, к новостройкам, в районы освоения целинных земель.

Целью нашей статьи является исследование процесса заселения Крыма колхозниками – переселенцами и их социально-бытового устройства.

Как известно, после освобождения Крыма от оккупации советским правительством была разверну-